

theorie van kerkregering in zijn schild, die onze Gereformeerde Kerk in haar hartader kwekt.⁵⁾

Kort daarop scheldt de eerwaardige Prof. Van Oosterzee hem uit voor een „politieke tinnegietier” en dat nog wel in een publieke vergadering aan het eind van een zeer stichtelijke openingsrede.

Beets typeerde in 1869 Kuypers actie met die van Groen als daemonisch en misdadig. En, gansch niet ootmoedig, vergeleek hij Kuypers en Groen bij Joab en Abisai, de zonen van Zeruja, zichzelf aldus min of meer toeëigenend de geestelijke gemeenschap met David. Immers onder het motto 2 Sam. 3:39 midden (en deze mannen, de zonen van Zeruja, zijn harder dan ik) rymde hij:

Gij zijt wel mannen van mijn richting
Maar zijt geen mannen naar mijn hart;
Uw werk is niet tot vredestelling,
En zij het strijden óók verplichting,
Gij doet veel meer, gij tegt en sart.
Gij zijt wel mannen van mijn richting,
Maar zijt geen mannen naar mijn hart.⁶⁾

In 1870 zal Dr. Kuypers de leiding op zich nemen bij de uitgave van een „Geschiedenis der Godsopenbaring”. Veel medewerkers had hij reeds gewonnen. Vóór de eigenlijke uitgaaf begon, schreef hij een inleiding, naar eigen oordeel eer te ruim dan te eng. Hij bepleitte daarin de stelling: de Schrift is Gods Woord. En zie, na lezing der inleiding bedankten de meeste medewerkers. De heele Utrechtsche orthodoxie zond hem een scheidbrief.⁷⁾

Ja zelfs werd een nieuw tijdschrift opgericht, „Protestantsche Bijdragen”, waaraan ethischen en orthodoxen samenwerkten, vanwege het ontzaglijk gevaar, dat van de zijde der Gereformeerden dreigde, nu zij een wetenschappelijk gevormd man (Dr. Kuypers n.l.) als woordvoerder hadden gekregen.⁸⁾

Kuypers zelf schrijft ervan dat de een na den ander uit dien kring hem de vriendschap opzei, „en een enkele, die onder u aan dat ostracisme weigerde mee te doen, werd er gedurig over geïnterpelleerd, had er heel wat om te verduren, en werd telkens aangevallen, alsof hij, met mij ook niet van zich te slooten, een ergerlijk vergrijp beging.”⁹⁾

In dien tijd leerde Kuypers Groen persoonlijk kennen. Er kwam een intieme omgang tusschen hen. „En toen ging er een licht voor mij op. Want bij elk gesprek, waardoor Groen van Prinsterer mij dieper blik in zijn hart en zijn bedoelen schonk, kwam er telkens iets meer bloot van de diepe wonde, die de tegenwerking zijner dissenterende vrienden in zijn hart geslagen had.”¹⁰⁾

Toen zag Kuypers, dat hem niet iets vreemds overkwam. Hij was erfgenaam niet alleen van Groens leiderschap, maar ook van diens levenskruis. Hij deelde het lot van alle reformatoren.

Feller nog wordt de strijd en de haat.

Naarmate Kuypers voortwerkt en zijn beginselen konkretiseert in allerlei plannen en organisaties, neemt de afkeer toe.

In 1875 wordt een ernstig plan gemaakt voor een Chr. universiteit uitgaande van de gansche orthodoxie in Nederland. Algemeen is de instemming. En toch mislukt de opzet. En de oorzaak? Bronsveld en Toorenenbergen weigerden zelfs een samenspreking! Zij wilden met Kuypers niet in zee gaan. En Toorenenbergen schreef zóó, dat Gunning er leed over droeg en maar liever had, dat Kuypers er niet verder naar informeerde.¹¹⁾

En als de Vrije Universiteit zal worden opgericht, dan zijn weer de felste bestrijders: Van Toorenenbergen en Bronsveld. Dan laait de vlam der polemiek hooger op dan ooit te voren. Dan is er ook weer de pijnlijke, ontroerende tragiek, dat de bitterste van alle tegenstanders juist die twee mannen zijn, die, gerekend naar hun geloofsovertuiging, het dichtst stonden bij den grondslag der jonge hoogeschool.

Zoo ver ging hun afkeer, dat Van Toorenenbergen een bezoek bracht bij de oude Mevrouw Groen van Prinsterer om haar te ontraden eenigen geldelijken steun aan de jonge stichting te verleenen.¹²⁾ En Bronsveld achtte het niet beneden zich te schrijven: „Liefst spreek ik niet over de zoogenaamde „Vrije Universiteit”. Ik kan het moeilijk anders doen dan op den toon der ironie of der verontwaardiging.”¹³⁾

Het verzet tegen en de afkeer van Kuypers reformatoren arbeid komt tot een hoogtepunt in den tijd der Doleantie.

5) Rullmann, De Marnixvereniging en hare werken. A. R. Staatskunde, 3-maandel. tijdschr., 1e kwart., 1932, pag. 97.

6) Zie Rullmann, Bibliographie II, 61.

7) Zie: Rullmann, Bibliographie I, 85, 100. Zie ook de belangrijke voorrede in Kuypers De Schrift, het Woord Gods, 1870, p. III, IV.

8) Winckel, Leven en werken van Dr. A. Kuypers, p. 22—23; Rullmann, Bibliographie I, 102.

9) Revisie der Revisielegende, p. 37.

10) Bedoeld noch Gezegd, p. 25.

11) Rullmann, Vrije Universiteit, p. 15. Revisie der Revisielegende, p. 31.

12) Revisie der Revisielegende, p. 31. Bede om een dubbel „corrigerend”, p. 14, noot.

13) Zie Rullmann, Bibliographie II, p. 80.

De doleantie-beweging was, evenals de actie voor de oprichting eener Vrije Universiteit, niet anders dan een consequent en getrouw doorgaan in de lijn van Groen. Er was tusschen Groens opvatting over de reformatie der Kerk en die van Kuypers geen principiële verschil. Enthousiast heeft Groen Kuypers program voor Kerkherstel toegejuicht. Zijn artikelen (later gebundeld) over de vrijmaking der Kerk noemt Groen „meesterlijke Memorieën van Toelichting”. De overdenking ervan zou een belangrijke schrede verder brengen op den weg der kerk-emancipatie.¹⁴⁾

Het eenige verschil tusschen beider strijd is, dat Kuypers kon maaien wat Groen had gezaaid. Groen zag iedere poging tot kerkherstel falen door de ijsskoude onverschilligheid der „vrienden”. Zij riepen maar, b.v. bij monde van Bronsveld: „Hervorming van binnen naar buiten; eerst het leven, dan de richting; eerst het hart en dan de hand; eerst kerkbewustzijn en daarna kerkherstel”. Maar Groen moet daarop antwoorden: „Gulden tegenstellingen inderdaad; maar... Is niet sedert 1816 een ontwakend kerkbewustzijn (kiem van kerkherstel) aanwijsbaar, telkenmale, vooral ook door de slapheid of vermeende wijsheid van laodiceïsme en orthodoxophobie gesmoord?”¹⁵⁾

Kuypers heeft met al de kracht van zijn geweld kunnen het „kerkbewustzijn” inderdaad gewekt en verlevendigd bij duizenden en duizenden en toen de keuze van gehoorzaamheid aan Jezus Christus of aan de synodale machten op één punt werd toegespijst, hebben duizenden gekozen, uit volle overtuiging, voor den Koning der Kerk.

En dan ontstaat een broedertwist van ongekeerde felheid. Dan komt een lafheid en karakterloosheid openbaar als nooit te voren.

In 1883 b.v. hadden een groot aantal predikanten en ouderlingen plechtig verklaard, dat zij als gereformeerde belijders gehouden waren de gemeenschap met een Kerkeraad te verbreken en als doleerende Kerk op te treden, wanneer het doen en de toeleg van zulk een Kerkeraad ingaat tegen Jezus' koningschap. Plechtig hadden ze dat voor Gods aangezicht beloofd. Maar als het onderstelde feit zich voordoet en de noodzaak tot breken komt, dan breken niet minder dan drie en dertig predikanten inderdaad, ja, maar niet het synodale juk, doch wel hun belofte.¹⁶⁾

In 1874 en 1879 schreef Bronsveld, toen de synode voorstellen deed en aannam, waardoor orthodoxe kerkeraden konden gedwongen worden moderne leerlingen toe te laten tot het Heilig Avondmaal: „Als zij (de Synode) het nu ons onmogelijk maakt, te doen, wat wij beloofd hebben, namelijk de leer handhaven, op de zuiverheid der leer en belijdenis toeziens — moeten wij dan toch maar doen „al wat zij ons zegl”, en haar woord stellen boven Gods Woord? Dat kan, dat mag niet van ons gevorderd worden.”

En als de Kerkeraad van Amsterdam enkele jaren later Bronsvelds woorden inderdaad overneemt en juist bij de aanneming van moderne leerlingen: dat kan, dat mag niet van ons gevorderd worden, dan schrijft diezelfde Bronsveld: Ik ben mij niet bewust van de zoo vaak gemaakte tegenstelling tusschen Woord van God en reglementen!¹⁷⁾

Ja, dat is het verschrikkelijke geweest in den Doleantie-strijd: de „broeders” hebben de reformatie der Kerk van Christus met verbeterde woede tegengewerkt.

De strijd voor de reformatie was gericht op de uitdrijving van de Christus-verloochenaars. Maar als die strijd op het heetst is, dan wijken de modernen, de eigenlijke vijanden terug en komen in de achterhoede en in de vuurlinie staan dan als trouwe kampioenen voor de handhaving van de goddelooze, kerkverwoestende synodale machten, de belijders van Christus' naam. En hun woede is het grootst, hun zwaard het scherpst.

De groote tegenstanders in Amsterdam zijn:

Hogerzeil, de orthodoxe, de man die schrijven dorst, dat, wanneer de wettige (!) besturen dingen, die men in strijd achtte met Gods Woord en de „duidelijke belijdenis” der kerk, niet wilden veranderen, men de Kerk maar moest verlaten of onder protest moest berusten, hopende en biddende, dat de Heere God het zelf nog eens wenden mocht!¹⁸⁾

Vos, de confessioneele, de opvolger van Kuypers als predikant van Amsterdam, de man die zijn collega's uit de bediening joeg, rookend voor den afgod der eene, ongedeelde Vaderlandsche kerk, de gemeenschap aller niet-roomschen.

Westhoff, eens de „trompetter van Kuypers” genoemd, later de verrader der broederen, de man die wederrechtelijk den sleutel van de kosterij der Nieuwe Kerk meenam en de deur ervan met ijzeren platen pantserde.

14) Ned. Ged. I, 115/6. Groen spreekt van een drietal vertoogen in „De Heraut”. Het zijn er evenwel vier. Het laatste art. had Groen zeker nog niet gezien toen hij dit schreef. De art. zijn gebundeld in: Vrijmaking der Kerk. A'dam, H. de Hoogh & Co., 1869.

15) Ned. Ged. I, 156.

16) Zie: Rullmann, Doleantie, p. 264.

17) Zie: Rullmann, Kerkherstel, p. 248.

18) Zie: Fabius, Voorheen en Thans, p. 7.

En denk aan 't classicaal bestuur, dat den onbegrijpelijken moed had predikanten en ouderlingen zonder verhoor, zonder officiële aanklacht, allen op grond van een verklikkers-rapport uit hun ambten te ontzetten! Het classicaal bestuur, dat op een enkele uitzondering na, geheel en al bestond uit belijders van den Christus. Met zulke argumenten verdedigde dat bestuur zijn goddelooze handelingen, dat het moderne blad de hervorming ervan schreef: „O, wij zijn er van overtuigd, dat de mannen die dit schreven, zelve moeten gevoeld hebben, dat zij hier als handhavers der reglementen tot een jammerlijk reglementaire uitvlucht de toevlucht namen; tot eene dier gedrochtelijke ficties, waarvan zij, die van confessionele standpunt uit de reglementen willen handhaven, maar al te dikwijls genoodzaakt zijn zich te bedienen.”¹⁹⁾

„Het Conflict is dan nu gekomen”, schrijft Kuypers²⁰⁾, „maar niet, gelijk het behoort had, tusschen de Belijders en de Loochenaars van den Heere Jezus Christus, maar tusschen die Belijders onderling, en dat hebben niet wij gezocht, maar hebt Gij, Irenischen, gewild”. Diezelfde predikanten, die men nooit, nooit had zien opstuiven, zoo dikwijls als de heiligheden der Heeren bedreigd werden; ja, die dan zelfs bluswater pleegden aan te dragen, om opvlammende geestdrift uit te dooven; zag men nu, nu het stoffelijk goed en kerkelijk beheer gold, opeens opvliegen in een ijver, zooals ik nimmer zelfs in onze Tweede Kamer, onder politieke heeren, zag.²¹⁾

Modernen en belijders van den Christus gingen nu samen.

„Opeens waren Berlage en Ternooy Apél met Vos en Westhoff weer „vriendjes” geworden.

Wat wonder, het ging tegen den gemeenschappelijken vijand.

En die vijand was de... Calvinist.”²²⁾

Van dezen smartelijken, aangrijpenden strijd geeft Rullmanns verzameling een levend beeld. Of neen, een beeld van den strijd geeft het ook niet, het brengt er ons midden in.

Zoo is het een wonder-mooie herinnering aan een moeilijken, maar in menig opzicht toch ook zoo rijk gezegenden tijd.

Een herinnering is het boek, ja, maar nog veel meer dan dat.

Het is een onbewust, maar daardoor zooveel krachtiger sprekend bewijs, dat iedere reformatie ten slotte een strijd wordt tegen „broeders”. Als het spannen gaat, dan worden „broeders” de felste tegenstanders. Het is een bewijs, dat iedere reformatie wordt tegengewerkt door de mannen van den „lieven vrede”. Dat iedere reformatie pas doorwerkt en gezegend wordt als aan dien tegenstand der vredelievenden in stugge gehoorzaamheid weerstand wordt geboden. Dat de vredelievende broeders brieschende leeuwen worden voor allen, die niet willen meezingen in hun koor van pais en vree.

Zoo aanvaard wordt het boek ons een welkom verlevendiging van wat in '86 door God is gegeven aan geloof en trouw en dienst, maar tegelijk daarbovenuit zelfs, een baken in zee voor allen die doorgaande reformatie begeeren.

H. C. V.

19) Kuypers, Het Conflict gekomen I, 9.

20) Het Conflict gekomen III, 45.

21) Het Conflict gekomen II, 37.

22) Het Conflict gekomen III, 7.

OPVOEDING EN ONDERWIS

Gedenkboek Chr. Nat. Schoolonderwijs.

1860—1935.

Ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de bekende vereeniging voor C.N.S. werd door de Hoofddirectie een gedenkboek uitgegeven. Dat vind ik een zeer geslaagd boek, voor de geschiedenis van ons schoolwezen van groote waarde. Dat blijkt al uit den inhoud.

Allereerst geeft de Hoofddirectie een Woord vooraf. Dan volgt de rede, door Prof. J. Wolpert gehouden ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Vereeniging, een fijne hulde aan den eminenten schoolman, die van 1899—1917 Voorzitter was.

Daarop volgt de rede van den tegenwoordigen Voorzitter, Ds M. v. Grieken, ter gelegenheid van de op 30 Oct. 1935 gehouden herdenkingssamenkomst.

Nu volgen de historische stukken: De geboorte van de Vereeniging voor C.N.S. door Drs. D. Langedijk.

Christelijk en Nationaal. De jaren van het eerste Ministerie Heemskerk, door Dr. L. W. G. Scholten.

Het conflict Groen—Beets, door Dr. A. Goolinga.

De Vereen. vo. 1877 en 1878, de Het tijdvak de. forman. Eigen school. Maleijt.

Bijzonder tref. werd afgedrukt. meene vergaden. nummer van d. Groen van Prin. A. E. Simon. hout, N. M. Fe. ers in die dage. met terzijdest. lang was.

Leerzaam is c. Steneker en l. wordt hier aann. het Christenvol. was. Een nel v. was land word. nog niet steund.

Het verslag va. 30 Oct. gehoud. nog weer in he. Ten slotte wa. leden van de. Inspecteurs, die. in die functies. Her genieten. van de Hoofdco. den edelen Mr.

Heel het ged. druk. Het dr. die ook nog al. ging zijn. Tal van foto. over 't geheel. mist de noodig.

Dit werk heef. over den Schoo. dagen ook ween. weten, hoe die. ging en dan w. deze Vereenigin. een plaats krijg. samenwerking. pen noodig is, o. le houden. Het was goed. boek God ste. rijken zegen. Gr.

Op m. Het l. Zonen te Wager. van C.N.S., R. dam (Z.)

De „Groene Ar. de van een dui. volgende tekst:

Hinweg mi. mit seinem. Nie kann e. ein Intellel.

In dezelfde lijn. deische bewerin. kriet aan Dr Co. te „begrijpen”, d.

Uit het „Hande. Me.

Op aanwijzin. dinstraat in Z. bureau in de l. straat hij de v. ontrent de be. dienst, enz. Hij. te komen, doe. dienst niet leg. dat de man ni. Stand, doch vo. werk gegevens. ingrijpen der. te zullen stak.

„De Groene. Zelfs. Bij de Indee. Muzert zich s. eden, in de b.